

ERŐS VILMOS

A MODERN OSZTRÁK TÖRTÉNETÍRÁS VÁZLATA

■ Természetesen az osztrák történetírás nem tartozik a kelet-európai történetírás-hoz, ugyanakkor mindenképpen ki kell térnünk utóbbira röviden, mert egyfajta támpontot adhat az előbbi értékeléséhez, az osztrák történetírásnak ugyanis számos kelet-európai vonatkozása van (pl. a következőkben említendő Kelet-Európa-kutatások) sőt a magyar történetírás egyfajta összehasonlító vizsgálatához is bizonyos mércének tekinthető.¹

Az osztrák történetírás hasonló a kelet-európai történetíráshoz abban, hogy számos vonatkozásban követte a nyugat-európaiakat, bár bizonyos esetekben (főként a 19. században) az élenjáró német történetírással szinte karöltve fejlődött.

A középkori előzmények után (pl. Troppauai Márton, Thomas Ebendorfer)² a 16–18. században itt is megfigyelhető a forrásgyűjtő, erudita irányzat megjelenése, azaz megkezdődött a történetírás egyfajta tudományos művelése.³ A 18. században különösen jelentős volt az ún. bécsi kameralisták működése, akik (Turgot-hoz, Quesney-hez, a fiziokratákhoz hasonlóan) praktikus okokból, közgazdasági, statisztikai, demográfiai szempontból érdeklődtek a múlt kérdéseiről.⁴

A 19. században, különösen annak második felében, az osztrák historiográfia is nagy lépésekkel haladt a történetírás professzionalizálódása irányában, magától értetődően itt is (sőt itt elsősorban a térségben) rankei minták alapján. Megkezdődött a – mindenképpent a Habsburg-ház történetére vonatkozó – forrásanyag összegyűjtése, amelynek során nagy mennyiségben adták ki immár módszereken a korábbi osztrák történelemre vonatkozó okleveles, elbeszélő és akta jellegű forrásokat.⁵ (*Fontes Rerum Austriacarum*, *Monumenta Habsburgiensis*⁶, számos anyag a *Monumenta Germaniae Historica*ban, s az újkori anyag feldolgozására jött létre a

20. század elején a *Comission für die neuere Geschichte Österreichs*.⁷) Az intézményesülésnek igen jelentős összetevője volt itt is a szemináriumi rendszer kialakulása, amely az elsődleges forrásokkal való bánni tudás, azaz mindenképpent a segédtudományokban való jártasság elsajátításának volt a kerete/intézménye. A legjelentősebb ilyen jellegű intézmény azonban (az École des Chartes-hoz hasonlóan) egyetemen kívül működött. A híres Institut für die österreichische Geschichtsforschungról van szó, amelyet Th. Sickel alapított 1854-ben, s amely a szakszerű forráskritika, a segédtudományokban (főként diplomatika, de paleográfia, genealógia stb. is) való jártasság elsajátításának intézménye volt, ahol a későbbiekben több/számos magyar és kelet-európai (lengyel, cseh, román) történész is megismerkedett a történészi munka alapjaival. Az intézet fő kiadványa az első szakszerűen szerkesztett (máig is a legjelentősebb) osztrák történészfolyóirat, a *Mitteilungen des Instituts für die österreichische Geschichtsforschung* (MIÖG) volt,⁸ amely a *Historische Zeitschrift* mintájára jött létre, és szakszerű, lábjegyzetekkel ellátott tanulmányokat közölt az osztrák és az európai történelemről, tájékoztatott a külföldi történeti irodalomról, forrásokat és recenziókat közölt, s részben itt lehetett lefolytatni az osztrák történetírás különböző kérdéseivel összefüggő vitákat.⁹

Igen lényeges elem volt az osztrák történetírásban is a specializáció megjelenése, amelynek persze voltak már előzményei, hiszen Hammer Purgstall már a 19. század első felében az orientalisztika, illetve a turkológia európai hírnevű meszerének számított.¹⁰ A század utolsó harmadában azután szintén európai hírnevet szerzett az osztrák diplomáciatörténet (Friedjung, A. Huber, A. Helfert, A. von

Arneht, A. Springer, F. Krones¹¹), de főképpen például a balkanisztika, illetve pl. Jirecek, aki a modern bulgarisztika egyik megalapítójának tekinthető,¹² vagy a magyar szempontból is igen jelentősnek számító gazdaságtörténet (Roscher, Inama Sternegg), sőt az egyháztörténet (Pastor) is.¹³

Természetesen az osztrák professzionális történetírásnak is voltak ideológiai felhangjai, hiszen döntő szempont a politikatörténet (a rankei „Primat der Aussenpolitik” volt), s alapvető kérdés a nemzeti szuverenitás problémája,¹⁴ azaz a történészeknek mindenekelőtt az egységes – alkalmanként nagy – osztrák nemzet kialakulásához kellett muníciót szolgáltatniuk, amelyben döntő szerepet kaptak a nagy uralkodók (de Savoyai Jenő is,¹⁵) alapvető volt a katolikus szempont érvényesítése, illetve pl. a nemzeti/rendi függetlenségi mozgalmak (cseh, lengyel, magyar) elítélése. Ebből a szempontból igen jellemző a korábban már tárgyalt Sybel–Ficker-vita,¹⁶ amelyben utóbbi a középkori Német-római Császárság itáliai politikáját pozitívan értékelte, mert ebben a Habsburg-univerzalizmus egyfajta előképét látta, s mindezzel a német egység nagynémet, azaz Habsburg vezetéssel történő megvalósításáért tört lándzsát.¹⁷

A két világháború közötti osztrák történetírás (amely persze ekkor jelentős mértékben más kereteket kapott és átalakult)¹⁸ egyik legfontosabb, de mindenképpen sajátos irányzata az ún. „gesamtdeutsch” történetírás/történetfelfogás volt.¹⁹ A „gesamtdeutsch” történetfelfogás lényegében a „kisnémet” (Sybel) és a nagynémet (Ficker) történetírás egyfajta ötvözéséből jött létre, s nyilvánvaló politikai célja a porosz és Habsburg ellentétek meghaladása, a német nagyhatalmi törekvések megalapozása volt. Ennek jegyében²⁰ alapvetően pozitívan ítélte meg a Habsburgok szerepét a német történelemben, de a „Drang nach Osten”-t, vagyis a poroszok által is képviselt kelet-európai gyarmatosítást, valamint 1866-ot, illetve a német egyesítés porosz vezetéssel történő megvalósítását sem bírálta. Fontos eleme volt a felfogásnak az ún. Mittel-Európa gondolat²¹, amelynek képviselői az első világháború alatt inkább a megegyezéssel béke híveiként kívántak politizálni (Verständigungsrieden), a közép-európai államok szövetségét és egymásrautaltságát hangsúlyozták, és nem ragaszkodtak mindebben feltétlenül a kizárólagos német vezető szerephez.

Hangsúlyozni kell mindezzel együtt, hogy talán ebben az időszakban az osztrák történetírás egyfajta „szellemtörténeti” korszakáról is beszélhetünk. Mindezt alátámasztja maga Srbik is – az ún. „gesamtdeutsch” történetírás vezető személyisége²² –, aki fiatal korában mindegyik diplomácia- és eszmetörténeti kérdésekkel foglalkozott. Igen jelentős, nagy visszhangot kiváltó műve az első világháború után a háromkötetes Metternich-életrajza,²³ amely a konzervatív politikust alapvetően megértően, rokonszenvvel, pozitív színekkel ábrázolja, ami magában rejtje a politikai nézeteivel való azonosulást is (tehát a Habsburg- és katolikus szempontok érvényesítését.) Srbik az Anschluss, illetve a náci hatalomátvétel után politikai szerepet is vállalt (ekkor fogalmazza meg tulajdonképpen a „gesamtdeutsch” történetfelfogás lényegét is), a német akadémia elnöke lett.²⁴ A háború után írta meg a máig is alapvetőnek tekinthető *Geist und Geschichte vom deutschen Humanismus bis zur Gegenwart* című historiográfiai összefoglalását,²⁵ amely a 15. századtól kezdődően foglalja össze a német történetírás és történeti gondolkodás történetét. Ebben különösen pozitív szerepet kap Ranke, a két világháború közötti szellemtörténet, de a népiégtörténet, a „Volkstumskunde” is.

A szellemtörténeti szemléletet képviseli az osztrák történetírásban természetesen az ún. osztrák művésztörténeti iskola – Alois Riegl, M. Dvorak, E. Panovsky, Sedlmayer stb.²⁶ –, amelynek fő érdeme (amint erről már korábban esett szó) pl. a művésztörténeti, világnézeti korszakok fogalmi, „ideáltipikus” elkülönítése – pl. gótika, reneszánsz, barokk –, s ebben jelentős sajátosságnak tekinthető az ún. osztrák barokkról szóló felfogás, amely ezt a korszakot különösen pozitívnak értékelte.²⁷ Hiszen – a nézet képviselői szerint – ez reprezentálja az alapvető osztrák szellemiséget, amely a katolicizmus túlsúlyán, a társadalmi hierarchia elismerésén, a tekintélyelv dominanciáján alapul.²⁸

A szellemtörténet mellett persze igen jelentős egyéb iskolák, irányzatok is voltak a két világháború közötti osztrák történetírásban. Így például a „Volkstumskunde”, a népiégtörténet egyfajta változata,²⁹ amelyet Helbok képviselt a legerőteljesebben,³⁰ de nem lehet kétséges az irányzattal való rokonsága Otto Brunnernek³¹ sem, aki a huszadik század

egyik legjelentősebb medievistájának tekinthető. Viszont *Land und Herrschaft* című munkája³² a maga „Hausmacht” koncepciójával (amely földesúr és alattvalók kölcsönös egymásra utaltságát, „közösségi” és patriarkális viszonyát állította a középpontba) a társadalmi és osztályelleneteket kizáró, ún. „népi” szemlélet retorikai apparátusával élt. Kevésbé tekinthető a Volkstumskunde képviselőjének, ugyanakkor annak számos módszertani törekvésével rokonítható a másik igen híres medievista, Alphons Dopsch,³³ aki gazdaságtörténettel, kormányzattörténettel és településtörténettel foglalkozott elsősorban. Leghíresebb, az európai város-történetet alapvetően befolyásoló tézise, az ún. kontinuitásteória. Ezek szerint az európai városok kialakulásának legfontosabb alapja a római (a Római Birodalom által alapított) városok folytatása volt, azaz ez azokon a területeken fejlődött/ment végbe leginkább, amelyek korábban római fennhatóság alá tartoztak (mindenekelőtt tehát Nyugat-Európában).³⁴⁻³⁵

A második világháború után magától értetődően szintén több irányzat bontakozott ki az osztrák történetírásban, amelyek közül több bizonyos kontinuitást jelentett a két világháború közötti korszakkal is,³⁶ illetve amelyek részben leképezései a háború utáni politikai viszonyoknak is. Jelentős újdonság volt viszont a marxizmus erőteljesebb jelenléte. Ez különösen a teoretikus Ernst Fischer (Lukács Györggyel szemben az avantgárd pozitívabb értékelője) és Pfitzer munkáiban jutott kifejezésre.³⁷ Náluk lényegesen nagyobb hatású (és jelentőségű) a hagyományos historizmushoz sok tekintetben közel álló Hans Kohn, Robert Kann,³⁸ E. Hasslinger, illetve Friedrich Engel-Jánosi történetírói tevékenysége.³⁹ Közös jellemzőjük volt a társadalomtörténeti, illetve szociológiai jelenségek iránti nagyfokú közömbösség, az állami-hatalmi, valamint politikai, eszmetörténeti problémák iránti (vagy főként a nacionalizmus) iránti különös érdeklődés s mindezek felül – illetve mindezzel szoros összefüggésben – az inkább a hermeneutikához közelebb álló módszer. Meineckéhez és pl. F. Chabod-hoz hasonlóan új elem náluk az állami-nemzeti szempontoknak bizonyos európai, univerzalista szempontokból való megközelítése, azaz az egyes országok (Ausztria) „államrezonját” az európai (mindenekelőtt nyugat-európai) közösség

értékeivel kívánták kibékíteni, összhangba hozni egy nyilvánvaló antikommunizmus és szovjetellenesség jegyében. Sok vonatkozásban kiemelkedik közülük F. Engel Jánosi munkássága, aki a német historizmus kialakulásának pazar eszmetörténeti elemzését adja, s ebben – többek között – Schillernek, Humboldtnek, Goethe-nek, Nietzsche-nek és Schopenhauernek tulajdonít nagy jelentőséget (persze az obligát Hegel és Ranke mellett).⁴⁰

Jelen van a hagyományos értelemben vett s időnként nacionalista felhangokkal telített politikai eseménytörténet is, amely különösen Fellner, Zöllner⁴¹ munkáiban vagy az 1970-es években alapított jelenkor-történeti intézet (Institut für Zeitgeschichte) tevékenységében/kutatásaiban jut kifejezésre. Utóbbi – nyugat-európai társaihoz hasonlóan – különösen az osztrák keresztényszocializmus, a két világháború közötti baloldali mozgalmak, az antiszemitizmus, a hidegháború stb. kérdéseivel foglalkozik elsősorban.⁴²

Az eszmetörténeti irány mellett a háború utáni osztrák történetírás legjelentősebb, európai mércével is számon tartott irányzata a társadalomtörténeti iskola, amely mindenekelőtt Werner Mitterauer történeti-demográfiai munkáiban, E. Hanisch vagy Bobek kutatásaiban jut kifejezésre.⁴³ Megközelítésükre jellemző a strukturális szempontokat érvényesítő, modelleket alkalmazó, a rokon tudományok (pl. földrajz Bobek esetében) eredményeire nagymértékben támaszkodó, a hagyományos diplomáciatörténeti forrásanyagot „felülíró” (azaz kvantitatív-statisztikai forrásokat használó) megközelítés, amely viszont kevésbé épít a Fischeréknél megfigyelhető doktrinális marxizmusra; sőt – pl. E. Hanisch esetében⁴⁴ – kifejezetten katolikus-etikai értékrendszerrel telített. Különösen is kiemelkedik közülük a strukturális történeti demográfia Európa-szerte ismert reprezentánsa, W. Mitterauer, aki P. Laslett ismert (itt korábban tárgyalt) tézisért vetette alá falszifikációs próbának, s bizonyította be, hogy a cambridge-i professzor által felállított családmodell kelet-nyugati vonala nem egészen ott húzódik, ahol eredetileg feltételezték.⁴⁵

Az 1980–90-es években jelentkeznek az osztrák történetírásban a „nyelvi fordulat”, illetve a posztmodern történetírás elemei. Megjelenik például a par excellence gendertörténelem, amelynek

az 1990-es évektől kezdődően külön folyóirata is működik *L'homme* címmel,⁴⁶ s amely – egyéb nyugat-európai társaihoz hasonlóan – nagy figyelmet fordít az eddig ismeretlen női problematika megjelenítésére, akár a történetírók vagy a nemzetépítők között is. Emellett a társadalomtörténeti megközelítéssel sok tekintetben merészen szakító, az új kultúrtörténet szempontjait érvényesítő történetírói attitűd figyelhető meg pl. Csáky Moritz, Brigitte Hamann,⁴⁷ Karl Vocelka, Edith Saurer, Herta Nagl-Docekal és mások műveiben,⁴⁸ akik strukturális (és persze eszme- vagy politikatörténeti) szempontok helyett inkább történeti antropológiai megközelítésűek, azaz tárgyuk inkább a mindennapi, esetenként népi kultúra, a lakás, öltözködés, mentalitás, mítoszok stb. Mindez az eseménytörténeti, elbeszélő történetírás visszatértét vagy

kvalitatív források (naplók, levelek, emlékiratok, naptárak, képeslapok, de akár szakácskönyv is) rehabilitálását jelenti. Különösen is ki lehet emelni ezek közül (ma már embléma) Csáky Moritznak a századforduló (19–20. század) bécsi kultúrájáról írott könyvét,⁴⁹ amelyben a Bécsre (és a Monarchiára) oly jellemző „operettkultuszt” veszi górcső alá. Ebben az Annales módszereivel elméletileg is tudatosan szembeszegülve írja le, hogy az operett által megjelenített „multikulturalizmus” (az pl., hogy a magas politika és kultúra által hierarchizált, háttérbe szorított, sőt lenézett, alacsonyabb rendű – balkáni, cigány – melódiák/zenei világ, azaz kultúra a „salade bowl”-hoz hasonlóan egyenértékűen, a közös kultúrát gazdagítva és színeve jelenik meg bennük) a Monarchia egyik legfőbb jellemvonása, sőt fennállásának egyik alapja is volt.⁵⁰

■ JEGYZETEK

1. Az osztrák történetírásról vö. K. von Ottenthal: *Autriche*. In: *Histoire et historiens depuis cinquante ans*. I–II. (Méthodes, organisation et résultats du travail historique de 1876 à 1926.) Librairie Félix Alcan, Paris, 1927. 39–50; Alphons Lhotsky: *Österreichische Historiographie*. Verlag für Geschichte und Politik, Wien, 1962; Fritz Fellner: *Geschichtsschreibung und nationale Identität. Probleme und Leistungen der österreichischen Geschichtswissenschaft*. Böhlau Verlag, Wien–Köln–Weimar, 2002; Fritz Fellner und Doris A. Corradini: *Österreichische Geschichtswissenschaft im 20. Jahrhundert*. (Ein biographisch-bibliographisches Lexikon.) Böhlau Verlag, Wien, 2006; Erich Zöllner: *Probleme und Aufgaben der österreichischen Geschichtsforschung*. (Ausgewählte Aufsätze.) Herausgegeben von Heide Dienst und Gernot Heiss. Verlag für Geschichte und Politik, Wien, 1984; Heiss Gernot: *Im „Reich der Unbegreiflichkeiten”. Historiker als Konstrukteure Österreichs*. Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften 1996. 4. sz. 455–478; Gudrun Exner: *Austria*. In: *Atlas of European Historiography*. (The Making of a Profession.) Edited by Ilaria Porciani and Lutz Raphael. Palgrave Macmillan, New York, 2010. 146–148. (Uo. további irodalom is.); *Beiträge zur Bevölkerung- und Sozialgeschichte Österreichs*. (Herausgegeben von Heimold Helczmanovszki.) Verlag für Geschichte und Politik, Wien, 1973; Az osztrák eszmetörténet kérdéseiről általában vö. Nyíri Kristóf: *A Monarchia szellemi életéről*. (Filozófiatörténeti tanulmányok.) Gondolat, Bp., 1980; Uő: *Európa szélén*. (Eszmetörténeti vázlatok.) Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1986.
2. Vö. Lhotsky: i.m., valamint Thomas Ebendorfer: *Chronica regum Romanorum*. VI–VII. Innsbruck, 1890–1894. 38–222.
3. Anna Coreth: *Österreichische Geschichtsschreibung in der Barockzeit 1620–1740*. Wien, 1950.
4. A kamaralisták mellett ki lehet emelni a kritikai történetírás erudita képviselőit is, pl. Pezt, Kollár Ádámot vagy Johannes Schwandnert. Vö. Hieronymus Pez: *Scriptores rerum Austriacarum veteres et genuini*. Leipzig, 1721–1725; *Rerum Austriacarum scriptores*. Hrg. von A. Rauch. Wien, 1793–1794. Kollárhoz pl. Szalay László: *Kollár Ádám Ferenc mint jogtudós*. In: Uő: *Válogatott történeti tanulmányok*. Szerkesztette Soós István. Osiris Kiadó, Bp., 2000. 145–157; Johannes Georgius Schwandner: *Scriptores rerum Hungaricarum veteres ac genuini, partim primum ex tenebris eruti partim antehac quidem editi*. I. Vindobonae, Kraus, 1746; a kamaralistákról (Sonnenfels, Justi) vö. Madarász Aladár: *Kamaralizmus, történelmi iskola, osztrák gazdaságtan*. Három vázlat a német és osztrák közgazdasági diskurzus történetéből. *Közgazdasági Szemle* XLIX. évf. 2002. Október. 838–857.
5. Vö. Gudrun Exner: *Austria; Fontes rerum Austriacarum*. Österreichische Akademie der Wissenschaften. Historische Kommission. K. K. Hof- und Staats-Druckerei, Wien, 1901.
6. Ua.
7. Vö. Fellner: *Geschichtsschreibung und nationale Identität*.
8. Vö. Alphons Lhotsky: *Geschichte des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung 1854–1954*. Festgabe zur Hundert-Jahr-Feier des Instituts. Böhlau Verlag, Graz–Köln, 1954.
9. Vö. Heinrich Friedjung: *Ein österreichischer Ahner der „Oral History”*. In: Fritz Fellner: *Geschichtsschreibung und nationale Identität*. 293–322.
10. Vö. Hammer Purgstall: *Geschichte des osmanischen Reiches*. 10. Pest, 1827–33.
11. Vö. Alfonz Huber: *Ausustria története*. I–III. MTA, Bp., 1901; Henrik Friedjung: *Harcz a német hegemoniáért (1859–1866)*. MTA, Bp., 1903; Alfred Ritter von Arneth: *Geschichte Maria Theresia's*. Wien, 1879; Anton Springer: *Geschichte Österreichs seit dem Wiener Frieden 1809*. I–II. Verlag von S.

- Hirzel, Leipzig, 1865; Franz Krones: *Österreichische Geschichte*. II. (Vom Tode Albrechts II. bis zum Tode des Kaisers Matthias 1439-1619. Berlin und Leipzig, 1915.
12. Vö. Walter Leitsch: *East Europeans Studying in Vienna. (1855-1918)*. In: Denis Deletant. 139–156; az osztrák kelet-európai kutatóknak még számos kiváló képviselője említhető ebben az időszakban, pl. Miklositsch, Jagic, Gindely, Kopitar, Rösler stb.; vö. mindezekhez pl. Radu Mărza: *The History of Romanian Slavic Studies*. (From the Beginnings until the First World War) Romanian Academy (Center for Transylvanian Studies).
13. Vö. Lhotsky; i.m., illetve pl. G. P. Gooch: *History and Historians in the Nineteenth Century*. Beacon Press, Boston, 1913.
14. Vö. Joseph Alexander Helfert: *Über Nationalgeschichte und den gegenwaertigen Stand ihrer Pflege in Österreich*. Prag, 1853.
15. Vö. mindezekhez a korábban már említett Arneht monumentális műveit, pl. *Prinz Eugen von Savoyen* (3 vols, ib. 1864); *Geschichte der Maria Theresa* (10 vols, ib. 1863-1879); *Maria Theresa u. Marie Antoinette, ihr Briefwechsel* (1866); *Marie Antoinette, Joseph II and Leopold II ihr Briefwechsel* (1866).
16. Vö. Gottfried Koch: *Der Streit zwischen Sybel und Ficker und die Einschätzung der mittelalterlichen Kaiserpolitik in der modernen Historiographie*. In: *Studien über die deutsche Geschichtswissenschaft* I. 311–336.
17. Az első világháború alatti kérdésekre vö. Günther Ramhardter: *Geschichtswissenschaft und Patriotismus*. (Österreichische Historiker im Weltkrieg 1914-1918). Verlag für Geschichte und Politik, Wien, 1973.
18. Vö. K. von Otenthal: i.m.
19. Vö. Tokody Gyula: *A fasizmuskori osztrák és német történetírás néhány kérdése*. Acta Universitatis Debreceniensis 1966. 131–145.
- Uő: *Der Einfluß der revolutionären Veränderungen nach dem ersten Weltkrieg auf die großdeutsche Geschichtsschreibung*. (Die gesamtdeutsche Geschichtsauffassung.) Egyetemes Történeti Tanulmányok. II. KLTE, Debrecen, 1968. 67–117, valamint Romsics Gergely: *Nép, nemzet, birodalom*. (A Habsburg Birodalom emlékezete a német, osztrák és magyar történetpolitikai gondolkodásban, 1918–1941.) Új Mandátum Könyvkiadó, Bp., 2010; Romsics Gergely: *Mítosz és emlékezet*. (A Habsburg Birodalom felbomlása az osztrák és a magyar politikai elit emlékirat-irodalmában.) L'Harmattan, Bp., 2005.
20. Vö. minderre még pl. Gernot Heiss: *Die „Wiener Schule der Geschichtswissenschaft“ im Nationalsozialismus: „Harmonie kämpfender und Rankescher erkennender Wissenschaft“?* In: Mitchell G. Ash – Wolfram Nieß – Ramon Pils (Hg.): *Geisteswissenschaften im Nationalsozialismus. Das Beispiel der Universität Wien*. Göttingen, 2010. 397–426.
21. Vö. pl. Irinyi Károly: *Mittel-Europa-tervek és az osztrák, magyar politikai gondolkodás*. Akadémiai Kiadó, Bp., 1973.
22. Vö. még Fritz Fellner: *Heinrich von Srbik – „Urenkelschüler Rankes“*. In: *Geschichtsschreibung und nationale Identität*. 330–345.
23. Vö. Heinrich von Srbik : *Metternich. Der Staatsmann und der Mensch*. I–II. München, 1925; Uő: *Deutsche Einheit. Idee und Wirklichkeit vom Heiligen Reich bis Königgrätz*. I–IV. München, 1935–1942.
24. Fritz Fellner: i.m.
25. Heinrich Ritter von Srbik: *Geist und Geschichte vom deutschen Humanismus bis zur Gegenwart*. I–II. Salzburg–München, 1950.
26. Vö. erről Erős Vilmos: *A szellemtörténet*. Valóság 2008. 5. sz. 20–35, valamint Max Dvorák: *A művészet szemlélete*. Válogatott tanulmányok. Corvina Kiadó, Bp., 1980; Alois Riegl: *Művészettörténeti tanulmányok*. Balassi Kiadó, Bp., 1998; Leo Frobenius: *Afrikai kultúrák*. Válogatott írások. Gondolat Könyvkiadó, Bp., 1981; pl. Egon Friedell: *Az újkori kultúra története*. I. Holnap Kiadó, Bp., 1998.
27. Vö. Romsics G.: i.m
28. Terjedelmi korlátok miatt itt nincs lehetőség az osztrák történetírással összefüggő olyan kérdések tisztázására, mint pl. ennek az irodalomhoz vagy a filozófiához való viszonya, illetve mindennek ilyen irányú vonatkozásai. Pedig egy Karl Krauss, Hermann Broch vagy éppen Arnold és Stefan Zweig, Franz Werfel és persze a filozófusok, Wittgenstein, Popper, Husserl stb. magától értetődő problémák ebben a vonatkozásban is, Sigmund Freudról nem is beszélve. Mindezt (pl. a történelemhez való viszonyukat elemezve) egy kibővített tanulmányban kívánom elvégezni. Freudtól említették még legalább egy munka (Sigmund Freud: *Rossz közérzet a kultúrában*. Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1992; irányadók még – természetesen – Nyíri Kristóf említett könyvei.
29. Vö. pl. Hugo Hantsch: *Österreich*.² Tyrolia Verlag, Innsbruck, Wien–München, 1937.
30. Vö.pl. *Die südostdeutsche Volksgrenze*. Der Grenzraum Wien-Pressburg-Radkersburg-Osttirol. In Zusammenarbeit mit Waldemar Wicher, hrsg. von Frierich Heiss. Berlin, 1934. Vö. erről Mályusz Elemér: *A középkori magyarság település- és nemzetiségi politikája*. Lucidus Kiadó, Bp., 2002, passim. Mályusz itt különösen Klebellel vitatkozik a magyar és német(osztrák) nyelvhatár kérdésében.
31. Természetesen meg kell említeni itt a magyarok számára jól ismert Steinackerét is. Vö. Tokody Gyula: *Edmund és Harold Steinacker a német Südostforschungban*. Századok 1997. 677–722, valamint Harold Steinacker: *Volk und Geschichte - Ausgewählte Reden und Aufsätze*. Rudolf M.Rohrer, Brunn–München–Wien, 1943.
32. Vö. Otto Brunner: *Land und Herrschaft*. (Grundfragen der territorialen Verfassungsgeschichte Südostdeutschlands im Mittelalter) Rudolf Rohr Verlag, Brunn–München–Wien, 1942. Brunnerhez

- legújában Stefan Weiss: *Otto Brunner und das ganze Haus. Die zwei arten der Wirtschaftsgeschichte. Historische Zeitschrift* 2001. 273/1.
33. Vö. Hanna Vollrath: *Alfons Dopsch*. In: Hans-Ulrich Wehler (Hrsg.): *Deutsche Historiker*. VII. Göttingen, 1980. 39–54.
34. Természetesen még számos fontos történetíró megemlíthető – különböző okokból – ebből az időszakból. Így pl. Bibl, Santifaller, Pribram, O. Redlich, Bittner, Zatschek, W. Bauer, Hirsch, Charmatz, Klebel, E. Molden stb. A rokon tudományok közül kiemelhető pl. az antropológia. Vö. mindezekhez a korábbi összefoglalásokon kívül Viktor Bibl: *Kaiser Franz*. (Der letzte römisch-deutsche Kaiser) Johannes Günther Verlag, Leipzig–Wien, 1938; Röss Imre: *Szekfű Gyula, Ernst Molden és az Eötvös Collegium*. In: *Szekfű Gyula és nemzedéke a magyar történetírásban*. Szerk. Paksa Rudolf. Argumentum Kiadó–Eötvös Kiadó, Bp., 2007. 17–42; Hugo A. Bernatzik: *Gari Gari*. (Életem és kalandjaim a Felső-Nílus negerei között) Bibliotheca, Bp., 1957.
35. A harmincas években jelentős szerepet játszottak a bécsi egyetemen német származású vendég-professzorok, pl. filozófusok és szociológusok is, akik részben a Volkstumkundéhoz közel álló nézeteket képviseltek (Gehlen, Freyer, G. Ipsen stb.).
- Vö. Gernot Heiss: „...wirkliche Möglichkeiten für eine nationalsozialistische Philosophie”? Die Reorganisation der Philosophie (Psychologie und Pädagogik) in Wien 1938 bis 1940. In: Kurt Fischer und Franz Wimmer (Hg.): *Der geistige Anschluß. Philosophie und Politik an der Universität Wien 1930 bis 1950*. Wien, 1993. 130–169.
- Magától értetődő lenne itt még egy kitérő a Habsburg-kérdéssel kapcsolatos irodalomról, ezt azonban említett bővebb tanulmányomban kívánom elvégezni. Vö. legújában minderről pl. Werner Suppanz: *Supranationality and National Overlaps: The Habsburg Monarchy in Austrian Historiography after 1918*. In: *Disputed territories and Shared Pasts*. Edited by Tibor Frank and Frank Hadler. Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2011. 66–91.
36. Vö. Barta István: *Az osztrák történetírás a második világháború után*. Századok 1947. 178–191, illetve pl. Gernot Heiss: *Von der gesamtdeutschen zur europäischen Perspektive? Die mittlere, neuere und österreichische Geschichte, sowie die Wirtschafts- und Sozialgeschichte an der Universität Wien 1945–1955*. In: M. Grandner – G. Heiss – O. Rathkolb (Hg.): *Zukunft mit Altlasten. Die Universität Wien 1945 bis 1955*. Querschnitte 19, Wien–Innsbruck, 2005. 189–210.
37. Vö. Pavel Kolar: *Rewriting National History in Post-War Central Europe: Marxist Syntheses of Austrian and Czechoslovak History as New National Master Narratives*. In: *Nationalizing the Past (Historians as Nation Builders in Modern Europe)* Edited by Stefan Berger and Chris Lorenz. Palgrave Macmillan, 2010. 319–340.
38. Mérei Gyula: *A „nemzetekfölötti állam” eszméje a nyugatnémet és az osztrák burzsoá történetírásban*. Századok 1962. 1–2. sz. 150–182.
39. Vö. Friedrich Engel-Janosi: *Die Wahrheit der Geschichte*. Versuche zur Geschichtsschreibung in der Neuzeit. Verlag für Geschichte und Politik, Wien, 1973.
40. Egyéb művei közül megemlíthető pl. *Österreich und der Vatikan. 1846–1918*. I–II. Styria, Graz, 1958–1960.
41. Vö. Erich Zöllner: *Ausztria története*. Osiris Kiadó, Bp., 2000.
42. Vö. Gerhard Botz: „Eine neue Welt, warum nicht eine neue Geschichte.” Österreichische Zeitgeschichte am Ende ihres Jahrhunderts. Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften 1990. 1. sz. 49–76.
43. Vö. pl. *Beitraege zur Bevölkerungs- und Sozialgeschichte Österreichs*. Hrsg. Heimold Helczmanovszki. Verlag für Geschichte und Politik, Wien, 1973. Benne Hans Bobek: *Der Beitrag der Geographie zur Bevölkerungs- und Sozialforschung in Österreich*. 19–28, valamint Michael Mitterauer: *Zur Familienstruktur in Laendlichen Gebieten Österreichs im 17. Jahrhundert*. Uo. 167–222
44. Vö. *Wiener Wege der Sozialgeschichte. Themen – Perspektiven – Vermittlungen*. Hrsg. Ft. X. Eder–P. Feldbauer – E. Landsteiner Institut für Wirtschafts- und Sozialgeschichte. Universität Wien–Böhlau, Wien–Köln–Weimar, 1997. Erről ismertetés Halmos Károly: *A társadalomtörténet bécsi útjai*. Klié 1998. 3. sz., valamint pl. E. Hanisch: *Der lange Schatten des Staates. Österreichische Gesellschaftsgeschichte im 20. Jahrhundert*. Uebereuter, Wien, 1994.
45. Természetesen itt is még számos kiváló osztrák történész megemlíthető. Különösen is kiemelném azonban a változatlanul élénk Kelet-Európa-kutatásokat, amelynek Bécsben és Grazban vannak a fő műhelyei. Mindenekelőtt H. Haselsteiner, A. Suppan, Urbanitsch, P. Wandycz, R. Plaschka, korábról Miskolczy Gyula, Gogolák Lajos, P. Wandycz, D. Silagi, újabban U. Brunnbauer nevét említeném meg. Vö. pl. Adam Wandruszka: *Das Haus Habsburg*. (Die Geschichte einer europaischen Dynastie.) Friedrich Vorwerk Verlag, Stuttgart, 1956; Horst Haselsteiner: *Joseph II und die Komitate Ungarns*. Böhlau Verlag, Wien–Köln–Graz, 1983.
46. Vö. Edith Saurer: *Women's History in Austria*. An Almost Critical Assessment. In: *Austrian History Yearbook*. 1996. 261–287, valamint *20 Jahre L'homme*. Register 1990–2009. Böhlau Verlag, Wien, 2009.
47. Vö. pl. Brigitte Hamann: *Winifried Wagner, avagy Hitler és Bayreuth*. Európa Könyvkiadó, Bp., 2005. Egyéb munkái közül vö. Uő: *Rudolf: a trónörökös és a lázadó*. Európa Könyvkiadó, Bp., 1990; Uő: *Bécs és Hitler: egy diktátor tanulóévei*. Európa Könyvkiadó, Bp., 2000; Uő: *Erzsébet, Magyarország királynéja*. Fabula, Bp., 1992. Legújában Uő: *Hitlers Edeljude*. Das Leben des Armenarztes Eduard Bloch. Piper, München–Zürich, 2008.

48. Vö. Karl Vocelka: *Glanz und Untergang der höfischen Welt*. Repraesentation, Reform und Reaktion im Habsburgischen Vielvölkerstaat. Ueberreuter, Wien, 2001, valamint Martina Winkelhofer: *Der Alltag des Kaisers*. Franz Joseph und sein Hof. Wien, 2010.

49. Vö. Moritz Csáky: *Az operett ideológiája és a bécsi modernség: kultúrtörténeti tanulmány az osztrák identitásról*. Európa Könyvkiadó, Bp., 1999.

50. Az 1990-es, 2000-es évek egyik lényeges jelensége még az osztrák emlékeztörténeti kutatások megjelenése. Ebben a legfontosabb jelenségek az ún. Waldheim-affér (még az 1980-as évekből), amikor a volt ENSZ-főtitkárról nyilvánvalóvá vált náci múltja, illetve a Heldenplatz-ügy. Utóbbiban – főleg a híres író, Thomas Bernhard műve kapcsán – az osztrák nemzeti identitás alapkérdései vetődtek fel, azaz hogy mennyiben a náciizmus áldozatai az osztrákok, s mennyiben tevőleges támogatói, sőt oszlopoi a náci rendszernek és ideológiának, amit Hitler 1938-as bevonulásának 50. évfordulóján vált különösen akuttá (amikor is felvetődött, hogy az Anschluss az osztrákok túlnyomó többsége szinte önkívületi állapotban üdvözölte a turisták számára máig nevezetes téren, s a későbbiekben is lelkes híve volt). Vö. mindezekhez Ernst Bruckmüller: *Nation Österreich*. Wien. 1996; Peter Stachel: *Mythos Heldenplatz*. Pichler, Wien, 2002; Robert Menasse: *Ez volt Ausztria*. Összegyűjtött esszék a tulajdonságnélküli országról. Kalligram, Pozsony, 2008; Kurt Waldheim: *Nehéz mesterség*. Éric Rouleau közreműködésével. Gondolat Könyvkiadó, Bp., 1979; az osztrák emlékeztörténeti kutatásokhoz általában vö. *Memoria Austriae*. Hrsg. Emil Brix – Ernst Bruckmüller – Hannes Stekl. Verlag für Geschichte und Politik, Wien–München, 2004.

